

BRADIO V. MORO III

La tut-monda planlingvo de K'ang Yu-wei

Abstract (The universal planned language of K'ang Yu-wei). K'ang Yu-wei was a highly important reformer and political figure at the end of the Chinese Empire. He was at the same time a social philosopher, who as part of his philosophy dealt with the concept of a universal world-wide planned language.

Abstrakt (Uniwersalny język planowy K'ang Yu-weia). K'ang Yu-wei był wielkim reformatorem i politykiem, który żył pod koniec epoki Cesarstwa Chińskiego. Był jednocześnie filozofem społecznym i w ramach tejsze pracy filozoficznej zajął się ideą uniwersalnego języka dla całego świata.

Keywords: K'ang Yu-wei / Kang Youwei, Ta-t'ung Shu / Datong Shu, planned languages, language planning, world language, Chinese interlinguistics

Słowa kluczowe: K'ang Yu-wei / Kang Youwei, Ta-t'ung Shu / Datong Shu, języki planowe, planowanie językowe, język światowy, chińska interlingwistyka

En ĉi tiu artikolo ni ekzamenos la ideojn pri lingvoplanado prezentitajn en kelkaj paĝoj de iu Ĉina spekulativa socia filozofo. Ni mallonge konsideros la statuson de planlingvoj en Azio antaŭ kaj post lia verkado, kaj krome ekzamenos lian vivon kaj politikan agadon. Tamen, ni konstatos ke li nek sekvis alian planlingvo-rilatan pensadon, nek kontribuis per konkreta planlingvo al la mondo. Lia koncepto sekvas strikte kaj logike de la mond-planado de la aŭtoro.

Planitaj interlingvoj en Orient-Azio

La koncepto de interlingvoj kaj tiu de planlingvoj estas origine okcidentaj. Planlingvoj en la formo de filozofiaj lingvoj estis la unua speco de planlingvoj, kaj en la malfrua 19-a jarcento Martin Schleyer proponis planlingvon (Volapukon) kun la celo faciligi internacian komunikadon, kaj la Esperanto de L.L. Zamenhof baldaŭ anstataŭis ĝin en la sama rolo. Ili estis help-lingvoj. Ambaŭ lingvoj atingis orientan Azion sufiĉe

frue: la unua publikigita artikolo pri Volapuko en la oriento, verkita de Katō Hiroyuki (加藤弘之) aperis en *The Student* (anglalingva revuo en Japanujo). La prestiĝa gazeto *Yomiuri Shimbun* forte subtenis Volapukon, kaj eĉ eldonis lernmaterialojn kaj proponis asocion por la antaŭenigo de la lingvo en Japanujo (Rapley 2013: 49-50). Volapuko malsukcesis en Japanujo, simile kiel en Eŭropo, kaj simile ankaŭ Esperanto-movado tie rapide kreskis, aparte ekde 1905-6 (Rapley 2013: 53). En tiaj aferoj Japanujo plejparte estis iom pli progresinta ol Ĉinujo, kiun ĝi influis.

En 1890 Japana biologo Oka Asajirō (丘浅次郎) eĉ produktis eble la unuan planitan help-lingvon en Azio, Zilengo-n, sed li ne provis disvastigi ĝin. (Cetere li famiĝis pro la enkonduko de Darwinismo al Japanujo.)

K'ang Yu-wei

La socia filozofa, K'ang Yu-wei (1858-1927) [康有為; Pinyin: Kāng Yǒuwéi; Kantone: Hōng Yáuh-wàih] estis konfuceisma pensulo, socia aktivisto kaj politikisto ĉirkaŭ la fino de la tradicia Ĉina Imperio kaj la komenco de la post-imperiaj jaroj. Li estis dum mallonga tempo en 1898 (la famaj “Cent Tagoj”) la plej influa ministro de la Kuang-hsü-a [光緒; Pinyin: Guāng-xù] imperiestro, kaj instigis lin al vastaj kaj profundaj reformoj en la imperia sistemo. Kiel pensulo li (pli-mal)pli sen detala okcidenta influo proponis planon por la plibonigo de la mondo, en kiu li proponis la forigon de naci-ŝtatoj, la familio kaj de diferencoj de sekso, raso kaj socioekonomia klaso. Li proponis la kreon de monda socio laŭ (ne-marksismaj) komunismaj, demokrataj kaj eĉ anarkismaj principoj. Tiun idealan socion li nomis la *Ta-t'ung* [大同; Pinyin: dàtóng] (Granda Unueco aŭ Kuneco), kiu estis la tradicia konfuceisma nomo por la ideala socio.

Lia plej grava verko estas la *Ta-t'ung Shu* [大同書; Pinyin: dàtóng shū] aŭ *Libro de la Granda Unueco*. La komencaj notoj por tiu ĉi verko estas el 1884 kaj la unuan version li finis kiam li estis en Hindujo. La komencaj du ĉapitroj eldoniĝis en Japanujo dum la unua jardeko de la nova jarcento, kaj la tuta versio aperis en 1935, post lia morto (Thompson 1958: 26–27.). La libro estas verkita en la klasika ĉina lingvo.

Lia ekstreme raciisma sistemo ŝajnas esti de la tipo “utopia”, sed rimarkinde estas ke li provizas multajn paĝojn da tabeloj kiuj havas ne nur kolumnojn por la nuna situacio kaj tiu de la *Ta-t'ung*, sed ankaŭ kolumnon por la kondiĉoj dum la transformada periodo dum kiu la nova socio konstruiĝu.

Plej interese por interlingvistiko estas la fakto ke li ankaŭ ĉirkaŭ la tempo de Zamenhof eksplikis la neceson de universala lingvo por la unuigota mondo, kaj donis principojn por la kreado de tia planlingvo.

La Problemoj de multlingvismo

K'ang opiniis ke la ekzisto de multaj lingvoj kaŭzas multajn praktikajn problemojn pri komunikado, malŝparas multan tempon en la studado de fremdaj lingvoj, kaj ne kongruas kun la idealo de sennacia universala ŝtato (K'ang 1957: 115). Li skribis:

La parolata kaj skribata lingvo devus esti sama por la tuta mondo. Ne estos permesite havi malsamajn vortojn kaj skribon. Kiel rimedo por la esplorado de la lingvoj de ĉiu loko, oni devus konstrui globan ĉambron de dek-mil sonoj – ĉambro de cent chang granda konstruiĝos, ronda por simili al la Tero, kaj pendigita en la aero. Por ĉiu dek chang indiĝenoj de tiu Terparto alvokiĝos, kelkaj por ĉiu geografia grado. Kie estas lingvaj diferencoj [reprezentantoj] alvokiĝos; kie ne estas diferencoj unu persono sufiĉos. Kuniginte [reprezentantojn] de ĉiuj popoloj de la mondo, ĉu civilizitaj aŭ necivilizitaj, ni petos filozofojn kiuj komprenas muzikon kaj lingvon kuniĝi por studi ilin. Ili elektos tiujn, kiuj havas la plej malpezajn, klarajn, rondajn, kaj facile elparoleblajn sonojn [por la universala lingvo]. Ili ankaŭ elektos de la altaj kaj profundaj, klaraj kaj obskuraj sonoj de la mondo tiujn, kiuj estas la plej facile kompreneblaj, kaj faros alfabeton el ili. ... Por nemateriaj aĵoj la plej facilaj malnovaj nomoj de la nacioj de la mondo estos elektitaj (K'ang 1957: 123. Ĉiuj tradukoj miaj).

La inkluzivo de muzikologoj kune kun la lingvistoj montras la gravecon de la estetika flanko de lingvo por K'ang. Li intencis ke ĝi estu taŭga por kantado. Li revenos al tio poste. Malgraŭ la fakto ke li intencis lasi la kreadon de la lingvo al spertuloj, li proponis certajn eblajn alir-metodojn:

Se oni adoptus la ĉinan lingvon, kun la aldono de alfabeto, por krei la [novan mondan] lingvon, la energio uzita estus tre malmulta, kaj multon oni gajnus. Kalkulante la facilecon de lingvoj, la ĉina havas unu terminon por unu aĵo, unu ideografiaĵon por unu termino, unu sonon por unu ideografiaĵo (K'ang 1957: 123–124).

Tio estas stranga aserto. La ĉina lingvo havas multajn sinonimojn kaj preskaŭ-sinonimojn; krome ĝi estas fama pro la multeco de siaj homonimoj kaŭze de la fonetika malriĉeco de la mandarena. Samtempe multaj ideografiaĵoj havas pli ol unu leg-manieron.

Hindujo kaj Eŭropo havas kelkajn terminojn por la sama aĵo, kelkajn literojn por unu termino, kaj kelkajn sonojn por unu litero. Tial, pri simpleco de lingvo Ĉinujo superas Hindujojn, Eŭropon kaj Usonon per faktoro kelkoble. Tiel, oni povas skribi la saman libron aŭ leteron kelkoble pli rapide en la ĉina ol en [la lingvoj de] Eŭropo, Usono aŭ Hindujo. Kaj se ni kalkulas la pritraktadon de aferoj aŭ konversacio, la aĝo de la ĉina popolo ankaŭ estas kelkoble pli granda ol tio de la Hindoj, Eŭropanoj aŭ Usonanoj. Tamen Ĉinujo ankoraŭ ne estas provizita per [terminoj por] diversaj novaj aĵoj, kaj devus adopti la novajn Eŭropajn kaj Usonajn terminojn por korekti tion ĉi. Tamen la vokaloj de la Franca kaj Itala estas la plej klaraj, similaj al la Pekina, sed superantaj ilin. (K'ang 1957: 124)

Pri la Franca oni devas rimarki ke la kvar nazalaj vokaloj kaj la aliaj vokaloj [ø] kaj [œ] tute ne similas al la Pekina.

Nu, kiam ni deziras konstrui la sonojn de la [nova monda] lingvo, ni devas preni tiujn, kiuj estas la plej puraj kaj noblaj, kiuj estas plej taŭgaj por kantado kaj harmonio, kiuj estas sufiĉe belaj kaj klaraj por plaĉi al la animo. ...

Decidinte pri la [fonetika] sistemo de la lingvo, se ni faros [lerno]-librojn kaj sendos ilin al la lernejoj, tiam post kelkaj jardekoj la mondo uzos la novan lingvon. Rilate al la malnovaj lingvoj de la diversaj nacioj, ili estos konservitaj en muzeoj, kie ili povos servi la esploradon de antikvistoj (K'ang 1957: 124).

Li do tute neglektas la detalojn de la enkonduko de la nova lingvo kaj de la subpremo de ekzistantaj lingvoj. Ni ne povas forgesi ke kontraste al Esperanto kaj aliaj planitaj help-lingvoj, K'ang intencis ne helpi la komunikadon apud aliaj lingvoj, sed li destinis la planotan lingvon kiel unikan ĉiutagan lingvon de monolita mond-skala civilizo, kaj la sorton de ĉiuj aliaj lingvoj ke ili fariĝu mortaj lingvoj. Liaj proponoj do estis por interlingvo kaj planlingvo, sed ne por nura help-lingvo.

K'ang gravas en la historio de interlingvistiko, ĉar li konstatis frue ke en la moderna “malgrandiĝanta” mondo universala lingvo estos bezonanta por faciligi komunikadon. Li ankaŭ komprenis ke planlingvo estus la plej taŭga tipo de lingvo por tiu celo. Por la kreado de tiu lingvo, pli ol pli famaj lingvokreintoj en la okcidento, li estis preta bazigi la elementojn de la universala lingvo sur objektivan sciencan esploradon fare de fakuloj kiel (almenaŭ teorie) la pli malfruaj kreintoj de Interlingua (kunlaboro de lingvistoj kadre de IALA).

Aliflanke, liaj lingvistikaj konceptoj estis malklaraj kaj ofte liaj supozeblaj lingvaj faktoj simple malpravas. Moderna universitata kurso de Enkonduka Lingvistiko certe estus pliboniginta liajn konceptojn pri la konkretaj lingvaj faktoj, sed tian kurson li ne facile estus povinta trovi. Li estis brila en la ĉinaj lingvoj kaj tradicioj; li estis ekzemple la plej elstara gvidanto de la “Nov-teksta” Skolo de konfuceismo, li sukcesis en la plej altaj imperiaj ekzamenoj, kaj estis rimarkinda kaligrafo. Kvankam li vojaĝis ĉirkaŭ la mondo, tamen, li ne ŝajnis havi grandan lingvan talenton aŭ scion. Li vivis en tempo kaj kulturo kiuj ebligis ĉinojn uzi limigitajn materialojn por gajni scion pri la ekstera mondo. Ĉiokaze, ni devas memori ke liaj lingvistikaj pripensoj estis nur parto de granda idealisma sistemo, kies anoncita (kaj vasta) celo estis forigi homan suferon.

Orienta interlingvistiko post K'ang

La lingvo proponita de K'ang ne ŝuldas ion ajn al antaŭaj planlingvoj, aŭ de la okcidento aŭ la oriento. Esperanto kaj Volapuko ne estas menciitaj de K'ang, kaj ni devas supozi ke K'ang elpensis la ideon de planlingvo bazite pure sur la logiko de la propra koncepto de unuigenda mondo, kvankam ni ne povas esti certaj ke li neniam aŭdis pri la okcidentaj importitaĵoj.

Simile, la verko de K'ang ne influis la interlingvistikan komunumon. En Azio Japana lingvoplanisto Rikichi [Fuishiki] Okamoto (岡本利吉) eldonis en 1962 *The Simplest Universal Auxiliary Language Babm* [La Plej Simpla Universala Help-lingvo Babm], kiu proponis la propran (kies nomo prononciĝas “boabomu”, vd. Brown, Ray. http://www.carolandray.plus.com/Briefscript/Babm_Lin.html).

Malgraŭ la fakto ke oni eldonis la komencajn du partojn de la *Ta-t'ung Shu* (kiuj enhavis la lingvajn partojn) en Japanujo en 1913 kaj la tutan libron en 1935, kaj ke la angla traduko aperis en 1958, tio ĉio ŝajne neniel influis Okamoto-n (Thompson 1958: 26–27.) Ankaŭ la propono de la vjetnama lingvisto Phạm Xuân Thái en la *Lingua sistemfrater* (aŭ simple *Frater*) ne influigis de K'ang, sed kreis Grek-Latin-bazitan analizan lingvon similan al Glosa (https://en.wikipedia.org/wiki/Lingua_sistemfrater).

K'ang intence prokrastis la eldonadon de la *Ta-t'ung Shu* ĉar li opiniis ĝin, aparte en la lastaj sekcioj, esti tro radikala por la tiamaj mond-kondiĉoj. Eĉ kiam Usona Prezidento Wilson urĝis lin eldoni la libron en angla traduko, li rifuzis (Thompson 1958: 27). Kiel praktika politikisto li estis al iu grado konservema kaj baze restis ĉiam proponanto de konstitucia monarkio por Ĉinujo. Nek republikistoj, nek komunistoj alte taksis tiun pozicion, kaj publike proponi ideojn kiuj estis ege pli radikalaj ol tiuj de la komunistoj simple konfuzus la publikan percepton de lia modera politika pozicio. Li fakte rifuzis eĉ diskuti la ideojn de la *Ta-t'ung Shu* kun la propraj studentoj. Li sentis ke en tiutempa mondo ankoraŭ ne estis monda ŝtato kaj do neniu neceso rapidigi la aperon de la monda lingvo kiun li proponis. Ni rimarku ke en konfuceismo oni valorigas adaptiĝon al la epoko en kiu oni vivas.

Krome, li ne lasis al ni lingvon, sed nur la ideon de universala planlingvo kaj la kialojn por ties kreado. Tio devus valori por interlingvistoj, tamen, la fakto ke orienta pensulo ne sekvanta la antaŭsupozojn de okcidentaj interlingvistoj aŭ de iliaj orientaj sekvantoj, povis konstati la neceson de monda lingvo kaj la eblecon kaj dezireblecon ke ĝi estu planlingvo.

Bibliografio

- Brown, Ray: The Briefscript Project http://www.carolandray.plus.com/Briefscript/Babm_Lin.html (01.2020.)
- K'ang Yu-wei 1957: *Ta-t'ung Shu*. Taipei: Lung-t'ien Publishing Co.
- Rapley, Ian 2013: *Green Star Japan: Internationalism and Language in the Japanese Esperanto Movement, 1906-1944*. Oxford: Pembroke College DPhil thesis
- Thompson, Laurence G. 1958: *TA T'UNG SHU: The One-World Philosophy of K'ang Yu-wei: Translated from the Chinese with Introduction and Notes*. London: George Allen & Unwin
- Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Lingua_sistemfrater (01.2020.)